

تقدیم به:
حضرت امام خمینی (ره) بنیان‌گذار انقلاب اسلامی و احیاگر
اندیشه اسلامی؛
مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (ادام الله ظله) احیاگر
گفتمان تولید اندیشه و تمدن‌سازی دینی
و حضرت آیت الله فاضل استرآبادی (ادام الله ظله).

قربان‌زاده، مهدی، ۱۳۵۳-

آرزیابی ادله موافقان و مخالفان علم دینی / مهدی قربان‌زاده. - قم: نشر ادیان، ۱۳۹۳.

۲۸۶ ص. - (نشر ادیان، ۱۴۰۰).

ISBN: 978-600-7598-16-0

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

فهرست منابع.

۱. علم و دین. ۲. علم و دین، تاریخ الف. مهدی قربان‌زاده. ب. نشر ادیان. ج. عنوان.

۴ الف ۴۰۲/۲۴۰ BL

۱۳۹۳

۲۹۱ ۱۷۵

۳۷۵۴۷۵۸

کتابخانه ملی ایران

ارزیابے ادلہ موافقان و مخالفان

مہدی قربان زادہ

نشر ادیان

ارزیابی ادله موافقان و مخالفان علم دینی

• تالیف: مهدی قربانزاده

• ناشر: نشر ادیان (وابسته به دانشگاه ادیان و مذاهب)

• نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۴

• چاپ: زلال کوثر

• شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

• قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

• شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۹۸-۱۶-۰

حق چاپ و نشر محفوظ است.

• مراکز بخش:

قم، پردیسان، روبه‌روی مسجد امام صادق(ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.

تلفن: ۱۳-۳۲۸۰۲۶۱-۰۲۵)، نمابر: (۳۲۸۰۳۱۷-۰۲۵)

تهران، خ انقلاب، بین خ ابوریحان و فلسطین، بن بست مهارت، بلاک ۱

طبقه زیرین، پکتا (بخش کتب اسلامی و انسانی) تلفن: ۶۶۹۷۳۲۰۳ (۰۲۱)

www.urd.ac.ir www.adyan-eshop.ir press@urd.ac.ir

سخن ناشر

علم دینی یکی از بحث‌های جدید در عرصه «علم و دین» است. هرچند که این بحث ادامه بحث مربوط به علم و دین است که در سده‌های پیشین به ویژه در مغرب زمین طرح شده است، اما به نظر می‌رسد که بحث «علم دینی» گونه پیشرفته تری از آن به شمار می‌آید. بحث علم دینی به ویژه در سطح جهان اسلام طی چند دهه اخیر مورد توجه واقع شده است. این بحث اندیشمندان ایرانی را نیز به تکاپو انداخته است. البته نمی‌توان از این مسأله چشم پوشید که فرمایش حضرت امام خامنه‌ای (ادام الله ظلّه الشریف) طی یک دهه اخیر مبنی بر ضرورت تولید علم دینی و بومی بر این جریان بی‌تأثیر نبوده است. این ضرورت در نقشه جامع علمی کشور نیز بازتاب یافته است، به طوری که در نقشه یادشده، اهداف بخشی نظام علم، فناوری و نوآوری کشور را عبارت از ارتقای سطح مطلوب تولید علم در علوم انسانی بر اساس مبانی اسلامی و نیازهای بومی دانسته است. در راستای علم دینی، طی یک دهه اخیر همایش‌هایی در داخل کشور برگزار شده است. برخی از این همایش‌ها عبارتند از:

۱. همایش «مبانی فلسفی علوم انسانی» در تاریخ اسفند ۱۳۸۹ مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) آن را برگزار کرد. محورهای اصلی همایش مزبور عبارت بودند از: مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، معرفت‌شناختی و روش‌شناختی علوم انسانی و ارتباط این علوم با دین.

۲. همایش «تحول در علوم انسانی» اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۰ در تالار علامه امینی دانشگاه تهران که فرهنگستان علوم اسلامی قم آن را برگزار کرد. موضوعات این همایش عبارت بودند از: ضرورت تحول در علوم انسانی، الزامات تمدن‌سازی اسلامی در حوزه علوم انسانی، تأثیر فقه دینی در تحول علوم انسانی، نسبت تحول علوم انسانی با دیگر علوم، نقش نخبگان در تحول علوم انسانی. از جمله سخنرانان این همایش عبارت بودند از: آیت‌الله محی‌الدین حائری شیرازی، حجت‌الاسلام محمد مهدی میرباقری، حجت‌الاسلام علی‌اکبر صادقی‌رشاد، حجت‌الاسلام و المسلمین غرویان، حجت‌الاسلام حمید پارسانیا، رضا داورری اردکانی، حسین کچوئیان، مسعود درخشان، محمدتقی سبحانی، سعید زیباکلام، عبدالحسین خسروپناه، جمیله علم‌الهدی، علی مصباح یزدی، علیرضا پیروزمند، محمدجواد ارسطا، رضا برنجکار و علی محمد نقوی، حسن رحیم‌پور ازغدی.

۳. کانون اندیشه جوان و بسیج دانشجویی دانشگاه تهران همایش «درباره علم دینی» را در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران در تاریخ خرداد ۱۳۹۱ برگزار نمودند. موضوعات این همایش چنین بود: «مواجهه مسلمین با دانش یونانی»، «جامعه‌شناسی مواجهه با علم در ایران»، «نسبت علم و تمدن»، «عقل و ایمان»، «مناسبات الاهیات و علوم انسانی» و «علوم اجتماعی دینی». در این همایش صاحب نظرانی همچون حجت الاسلام سید مهدی میرباقری و حجت الاسلام علی اکبر رشاد، دکتر بیژن عبدالکریمی و دکتر حسین کچویان و دکتر سعید زیباکلام به ارائه مقاله پرداختند.

۴. کنگره بین المللی «علوم انسانی اسلامی» خردادماه سال ۱۳۹۱ در مؤسسه امام خمینی (ره) در شهر مقدس قم برگزار شد. این همایش با همکاری ۳۰ مرکز علمی و تحقیقاتی در ایران و با حضور ۵۱ میهمان خارجی برگزار شد. این کنگره در نه کمیسیون به فعالیت پرداخت که عبارت بودند از: نقد علوم انسانی رایج و متداول، فلسفه و روش شناسی علوم انسانی اسلامی، طرح دیدگاه‌ها و نظریات برجسته در حوزه علوم انسانی اسلامی، طبقه‌بندی علوم انسانی اسلامی، کاربردی‌سازی علوم انسانی اسلامی، ارزیابی و آسیب‌شناسی علوم انسانی اسلامی، ارائه الگوی دانشگاه علوم انسانی اسلامی، رابطه علوم انسانی اسلامی و موضوع پیشرفت اسلامی و رویکردهای رایج علوم انسانی اسلامی در جهان اسلام.

همچنین در سال ۱۳۹۱ مؤسسه پژوهشی امین در شهر کوالالامپور مالزی سه همایش به نام‌های «اسلامی‌سازی دانش» با حضور اندیشمندان مسلمان برگزار نمود. موضوعات این سه همایش عبارت بودند از: «مشکل قرائت اروپامحوری از تاریخ»، «فلسفه اسلامی سازی دانش» و «ضرورت اسلامی‌سازی در حوزه جامعه‌شناسی».

با توجه به اهمیت این بحث، نویسنده تلاش کرد تا ادله همه ادله موافقان و مخالفان علم دینی را به‌ویژه در سطح جهان اسلام و ایران گرد آورده، مورد نقد منصفانه قرار دهد. محقق در این جا بر خود لازم می‌بیند که از زحمات مسؤولان نشر ادیان از جمله جناب آقای روحانی - مدیر انتشارات نشر ادیان - و جناب آقای مصدّق و جناب آقای بردبار که در آماده کردن این کتاب برای چاپ زحمت کشیده‌اند قدردانی نماید.

در پایان پژوهشگر امیدوار است که این اثر در زمینه تنقیح ادله موافقان و مخالفان علم دینی یک گام به جلو بوده باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۲
---------------	----

بخش اول: کلیات و مفاهیم

۱. بیان مسأله.....	۱۶
۲. ضرورت‌ها و اهداف پژوهش.....	۱۶
۳. مشکلات و محدودیت‌ها.....	۱۷
۴. روش پژوهش.....	۱۷
۵. پیشینه پژوهش در این مسأله.....	۱۸
۶. مفهوم‌شناسی.....	۲۹
۱-۶. علم.....	۲۹
۲-۶. دین.....	۲۹
۳-۶. علم دینی.....	۳۰
۷. نوآوری‌های پژوهش.....	۳۱

بخش دوم: بررسی ادله موافقان علم دینی

مقدمه: معنای موافقت با علم دینی ۳۴

فصل اول: ادله ناظر به ضرورت تأسیس و امکان وقوع علم دینی

۱. امکان اجتماع روش تجربی با روش نقلی وحیانی ۳۶

۱-۱. تقریر استاد مصباح ۳۶

۲-۱. تقریر استاد حمید پارسائیا ۳۹

۳-۱. تقریر دکتر سیدنقیب العطّاس ۴۳

۴-۱. تقریر استاد اسماعیل الفاروقی ۴۸

۵-۱. تقریر استاد امزبان ۵۴

۲. دینی بودن دست آوردهای عقل (آیت‌الله جوادی آملی) ۶۳

۲-۱. طرح دلیل ۶۳

۲-۲. نقد و ارزیابی دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی ۶۸

۳. قدرت اجتهاد در مدیریت علم (آقای عابدی شاهرودی) ۷۱

۳-۱. طرح دلیل ۷۲

۳-۲. نقد و ارزیابی ۷۷

۴. امکان ایجاد پارادایم اجتهادی دانش دینی (آقایان علی‌پور و حسینی) ۸۰

۴-۱. طرح دلیل ۸۱

۴-۲. نقد و ارزیابی ۸۷

۵. امکان هم‌آهنگ‌سازی پیش‌فرض‌های علوم با دین (دکتر باقری) ۹۲

۵-۱. طرح دلیل ۹۲

۵-۲. نقد تقریر دکتر خسرو باقری ۹۹

۶. سلطه نیاز بر علوم کاربردی (دکتر پایا) ۱۰۲

۶-۱. طرح دلیل ۱۰۳

۲-۶. نقد تقریر دکتر پایا.....	۱۰۵
۷. امکان دینی کردن جهان‌بینی حاکم بر علوم.....	۱۰۶
۱-۷. تقریر دکتر گلشنی.....	۱۰۷
۲-۷. تقریر استاد جوادی آملی.....	۱۱۵
۳-۷. تقریر استاد مصباح.....	۱۲۵
۴-۷. تقریر استاد امزبان.....	۱۲۸
۵-۷. تقریر استاد پارسانیا.....	۱۳۰
۸. امکان دینی کردن روش پژوهش علوم و فلسفه روش (استاد میرباقری).....	۱۳۶
۱-۸. طرح دلیل.....	۱۳۶
۲-۸. نقد و ارزیابی دیدگاه.....	۱۴۷
۹. امکان تحقق علم دینی با هرمنوتیک اسلامی (دکتر لگنهاوسن).....	۱۶۵
۱-۹. طرح دلیل.....	۱۶۵
۲-۹. نقد و ارزیابی.....	۱۷۰
۱۰. علم دینی، مقتضای تجلی تدریجی اسماء الاهی (دکتر پارسانیا).....	۱۷۱
۱-۱۰. طرح دلیل.....	۱۷۱
۲-۱۰. نقد و ارزیابی.....	۱۷۶
۱۱. تأثیر نیازمندی‌های اجتماعی در علم (استاد پیروزمند).....	۱۸۰
۱-۱۱. طرح دلیل.....	۱۸۱
۲-۱۱. نقد و ارزیابی.....	۱۸۲

فصل دوم: ادله ناظر به تحقق عینی علم دینی

۱. تحقق عینی علوم طبیعی.....	۱۸۸
۱-۱. تقریر دکتر سیدحسین نصر.....	۱۸۸
۲-۱. تقریر دکتر گلشنی.....	۱۹۵

- ۳-۱. تقریر جودۀ محمد عواد ۱۹۶
- ۴-۱. نقد و ارزیابی ۱۹۸
۲. تحقق عینی علوم انسانی دستوری ۲۰۱
- ۱-۲. طرح دلیل ۲۰۱
- ۲-۲. نقد و ارزیابی ۲۰۲
۳. تحقق علوم انسانی اسلامی (حجت الاسلام رهگذار) ۲۰۳
- ۱-۳. طرح دلیل ۲۰۴
- ۲-۳. نقد و ارزیابی ۲۰۴

بخش سوم: بررسی ادله مخالفان علم دینی

مقدمه: معنای مخالفت با علم دینی ۲۰۸

فصل اول: ادله ناظر به تباین علم و دین

۱. بی طرف بودن علم ۲۱۰
- ۱-۱. بی طرفی علم بر پایه اصالت موضوع ۲۱۱
- ۲-۱. بی طرفی علم بر پایه اصالت روش ۲۱۲
- ۳-۱. بی طرفی علم بر پایه اصالت غایت ۲۱۵
- ۴-۱. بی طرفی علم از نگاه تکامل علم ۲۱۷
- ۵-۱. بی طرفی علم از نگاه تدبیرنشدهگی توسعه ۲۱۹
۲. رازوارگی مفاهیم دینی و راززدایی علم (دکتر سروش) ۲۲۶
- ۱-۲. طرح دلیل ۲۲۶
- ۲-۲. نقد و ارزیابی ۲۲۷

فصل دوم: ادله ناظر به امتناع عقلی علم دینی

۱. احتمال جاودانه نبودن برخی ارزش‌ها (ملکیان) ۲۳۲
- ۱-۱. طرح دلیل ۲۳۲
- ۲-۱. نقد و ارزیابی ۲۳۵

۲. تقدم معرفت بشری بر معرفت دینی (دکتر سروش)..... ۲۳۹
- ۲-۱. طرح دلیل..... ۲۳۹
- ۲-۲. نقد و ارزیابی..... ۲۴۲
۳. عدم اسلامیت مقام داوری در علم..... ۲۵۱
- ۳-۱. تقریر دکتر سروش..... ۲۵۱
- ۳-۲. تقریر ملکیان..... ۲۵۳
۴. عدم اسلامیت اصل معرفت..... ۲۵۵
- ۴-۱. تقریر دکتر علی پایا..... ۲۵۵
- ۴-۲. تقریر استاد ملکیان..... ۲۵۸

فصل سوم: ادله ناظر به نامعقول بودن علم دینی

۱. ادله ناظر به نامعقول بودن علم دینی..... ۲۶۲
- ۱-۱. تکثر فرهنگ‌ها و تاریخ..... ۲۶۲
- ۱-۲. نبود مواد خام کافی برای علوم در دین..... ۲۶۴
- ۱-۳. نبود ابتکار جدی در علم دینی (ملکیان)..... ۲۶۷
- ۱-۴. هم‌گامی مدرنیزاسیون با علم سکولار (بستام طیبی)..... ۲۷۰
۲. دلیل ناکارآمدی علم دینی..... ۲۷۴
- نقد و ارزیابی..... ۲۷۴
- جمع بندی..... ۲۷۵
- منابع و مآخذ..... ۲۷۷
- الف) کتاب‌های فارسی و عربی..... ۲۷۷
- ب) منابع انگلیسی..... ۲۸۴
- ج) نشریه‌ها..... ۲۸۵
- د) تلوزیون و سایت‌های اینترنتی..... ۲۸۵